

УДК (481 «1772/1918»)

Худоба Н.В.

## КОДИФІКАЦІЯ АВСТРІЙСЬКОГО ПРАВА ТІ ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У ГАЛИЧИНІ (1772-1918 РР.)

Стаття присвячена питанню кодифікації австрійського законодавства та її застосуванню у Галичині (1772–1918 рр.). Проаналізовано кодекси австрійського права, які діяли у Галичині.

Ключові слова: Кодифікація, австрійське право, застосування права.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю врахування історичного вітчизняного і міжнародного досвіду під час удосконалення чинного законодавства України. Значний інтерес у цьому плані має науковий аналіз кодифікації австрійського права та особливостей її застосування у Галичині (1772–1918 рр.). Це дає можливість глибше зрозуміти специфіку державно-правового регулювання суспільних відносин на українських землях впродовж їх історичного розвитку.

Наприкінці XVIII ст. майже усі західноукраїнські землі опинилися під владою Австрії. Захопивши за першого поділу Речі Посполитої 1772 р. Галичину, австрійський уряд розпочав систематизацію законодавства. Це було пов'язано з тим, що Австрія була багатонаціональною державою, у якій австрійський уряд через уніфіковане законодавство намагався централізовано здійснювати управління підвладними територіями.

З 1772 до 1786 р. тривав процес заміни польського законодавства австрійським. Правові положення, обов'язкові на території Галичини, містилися у спеціальних збірниках, що включали “накази і закони для всіх”, “вправи”, “мандати” та інші правові акти. Вони друкувалися польською і німецькою мовами. На цих двох мовах друкувалися “Провінціальний звід законів” (Львів, 1827–1862 рр.), згодом названий “Загальний вісник місцевих законів” [3, с.392].

Кодифікаційні роботи у галузі цивільного права розпочалися в останній чверті XVIII ст., і Галичина стала місцем випробування нових законів, чинність яких відтак поширювалась і на інші австрійські краї. В 1783 році був виданий патент (так йменувалися законодавчі акти імператора), який регулював сімейні відносини, а в 1786 році – патент про порядок спадкування за законом. В тому ж році була складена перша книга кодексу, до якої увійшли норми про права підданих, сімейне і опікунське право. Коли була закінчена робота над складенням нового цивільного кодексу, в 1797 році він був запроваджений в Західній, а в наступному 1798 році – і в Східній Галичині. Австрійський уряд штучно об'єднав українські і польські землі в один адміністративний край, встановивши офіційні назви Східної і Західної Галичини. Цивільний кодекс став базою для дальшого удосконалення цивільного законодавства, але лише в 1811 році після декількох переробок цісарським патентом від 1 червня 1811 р. був затверджений і з 1 січня 1812 року введений в дію Цивільний кодекс для

всієї Австрії [1]. На Тернопільщині він набув чинності лише з 1 лютого 1816 р., оскільки вона з 1809 до 1815 р. перебувала у складі Росії. Кодекс складався з 1502 статей і поділявся на три частини. У вступі (ст. 1–14) викладені загальні міркування про цивільний закон, перша частина (ст. 15–284) присвячена особистим правам, друга (ст. 285–1341) – речовин правам і в третій (ст. 1342–1502) давалися спільні постанови, що стосувалися особистих і речових прав [4, с. 333–389].

Джерелами Цивільного кодексу послужили римське право, Пруське земське уложення 1791 року і провінціальне право деяких австрійських країв, які нерідко піддавалися істотній переробці і змінам.

Австрійський Цивільний кодекс, будучи компромісом буржуазного і феодального права, в середині ХІХ не відповідав новим економічним умовам. У зв'язку з цим у 1904 році була створена комісія під головуванням відомого австрійського юриста професора Й. Унгера для перегляду кодексу. Робота просувалася повільно, були лише розроблені проекти змін і доповнень, але в зв'язку з початком Першої світової війни вони так і не були затверджені. Зміни окремих норм вже в роки війни були проведені в порядку надзвичайних урядових актів і стосувалися деякого розширення прав жінок і позашлюбних дітей, дальшого розвитку зобов'язального права і т.п.

Австрійський Цивільний кодекс продовжував діяти з деякими змінами на західноукраїнських землях і після їх входження, за Ризьким мирним договором (1921 р.), до складу Польщі. У 1933 році був затверджений обширний за своїм обсягом польський кодекс зобов'язань, який припинив діяння значної частини австрійського цивільного кодексу 1811 року.

Ще до проведення кодифікації цивільного права в 1763 році в Австрії був затверджений кодекс вексельного права, який складався з 53 статей і містив норми, що регулювали питання кредиту. Чинність цього кодексу в 1775 році була поширена на Галичину, на території якої вексельні справи регулювалися звичаєвим правом. Після скасування в Австрії кріпосного права у 1848 р. відбулося поживлення як внутрішньої, так і зовнішньої торгівлі. У зв'язку з цим виникла гостра потреба в розробленні торгового кодексу, який був затверджений в 1862 р.

Майже одночасно з підготовкою цивільного кодексу почалася робота над складенням цивільного процесуального кодексу, якому надано силу закону в 1781 року (в Галичині він став діючим з 1784 року). Через деякий час цей кодекс було перероблено і введений в дію в 1796 році в Західній Галичині, а в 1807 році – у Східній. В переважній більшості австрійських країв зберігав силу цивільний процесуальний кодекс 1781 року. Судочинство характеризувалося незвичайною повільністю, тяганиною і дороговизною, і тому фактично було недоступним для малозабезпечених громадян.

У 1825 році був вироблений новий проект процесуального кодексу для всіх австрійських країв, але він не дістав затвердження з боку імператора. З цього проекту трохи пізніше були введені в дію тільки окремі його розділи (адвокатська ординація 1849 року, закон про компетенцію судів 1852 року, закон про судочинство в безспірних справах тощо [3, с. 394]). Новий цивільний процесуальний кодекс був затверджений у 1895 році і введений в дію 1898 року і складається з 6 частин, які в

свою чергу поділялися на 602 статті. Кодекс в порівнянні з попереднім проголошував усність і гласність цивільного процесу та трохи прискорював розгляд судових справ.

Доповненням до Цивільного процесуального кодексу було обширне (402 статті) положення про екзакуції 1896 року, в якому дуже детально було врегульовано порядок виконання судових рішень у цивільних справах і судових вироків у кримінальних справах в частині примусового стягнення грошових штрафів і судових витрат.

Робота над кодифікацією кримінального права почалася у XVIII ст., коли в 1768 році в Австрії був затверджений Марією Терезією (1740–1780 рр.) Кримінальний кодекс. Цей кодекс складався з двох частин, з яких перша відносилась до процесуального, друга – до матеріального права. Система покарань була дуже жорстокою, процес мав інквізиційний характер. Кодекс цей не діяв у Галичині в частині матеріального права, але був запроваджений з 1774 року в частині процесуального права [2, с.59].

У 1787 році імператор, Йосиф II (1780–1790 рр.) видав новий-австрійський Кримінальний кодекс, який мав окремі положення, характерні для буржуазного кримінального права, хоч в цілому носив феодальний характер. Покарання були дуже суворими. Смертна кара скасовувалася, але вона могла застосовуватися лише в надзвичайних судах. Цей кодекс вперше поділив злочинні дії на кримінальні злочини, які розглядали суди, і т.зв. політичні злочини, тобто менш серйозні правопорушення, які розглядали адміністративні органи.

У 1796 році в порядку досвіду був запроваджений в Західній, а в 1797 році і в Східній Галичині Кримінальний кодекс, підготовлений австрійським криміналістом Зонненфельсом. Кодекс цей в 1803 році з незначними змінами був проголошений чинним в усій Австрії. Поділявся він на дві частини (злочини і тяжкі поліцейські проступки), кожна з яких мала два розділи. Один з них обіймав норми кримінального матеріального права, а другий – стосувався процесу.

Дальший розвиток прогресивних економічних відносин в Австрії призвів до того, що в 1852 році був переглянутий і виданий в новій редакції Кримінальний кодекс, який діяв у Галичині за до введення там польського кримінального кодексу в 1932 році.

Замість попереднього поділу на злочини і тяжкі поліцейські проступки, Кримінальний кодекс 1852 року запровадив поділ на злочини і проступки. У відповідності з цим і поділявся він на дві частини: ст.ст.1–232 про злочини, 233–532 про проступки. За злочини передбачалася смертна кара через повішення або тюремне ув'язнення на різні строки. За проступки кодекс передбачав грошові покарання, арешт до 6 місяців, тілесні покарання, заборону проживати в даній місцевості та ін. Тілесні покарання були офіційно скасовані законом від 15 листопада 1867 року, але в Галичині продовжував діяти патент від 20 квітня 1854 року, 11-та стаття якого поряд з арештом і штрафом передбачала також биття палками. Ще в червні 1902 року депутат від Рогатанського повіту адвокат А.Могильницький вимагав з трибуни галицького крайового сейму скасувати названий патент, посилаючись на широке розповсюдження в Галичині сваволі з боку повітових староста і галицького намісництва [2, с.60].

Кримінальний кодекс 1852 року був доповнений рядом інших законів. В 1855 році він був доповнений військовим кримінальним кодексом, який посилив відповідальність військовослужбовців за державні злочини. Серед цих законів був закон від 24 жовтня 1852 року про зброю, від 27 жовтня 1862 року про охорону особистої свободи, від 17 грудня 1862 року про друк, від 25 липня 1867 року про відповідальність міністрів, від 6 квітня 1870 року про охорону тайни листування, від 10 травня 1873 року про бродяг, від 4 січня 1903 року про строки торгівлі зерном, договори з іншими державами про видачу злочинців та ін. Незважаючи, однак, на видання багатьох законодавчих актів, що доповнювали кримінальний кодекс, в основному він базувався на застарілому кодексі 1803 року. Тому австрійські юристи вимагали перегляду багатьох його положень. Зокрема, середньовічним пережитком вони вважали смертну кару, вимагали врегулювання питання про відповідальність неповнолітніх, виступали проти застосування статей кримінального кодексу за аналогією і т.п.

На кримінальному законодавстві Австро-Угорщини відбився дуалістичний характер держави. Кримінальний кодекс 1852 року діяв тільки в Австрії, в тому числі в Галичині і на Буковині. В Угорщині й в 1879 році був виданий свій Кримінальний кодекс, який поширив свою чинність на територію Закарпаття. Цивільне право в Угорщині не було кодифіковане, а складений наприкінці XIX ст. проект цивільного кодексу не був затверджений.

Частина кримінального кодексу 1803 року, яка регулювала кримінальний процес, діяла до 1853 року. В тому ж році був прийнятий окремий закон про кримінальне судочинство, який запроваджував часткову гласність процесу, але не допускав будь-якої участі громадськості в здійсненні правосуддя. Більш того, ще в 1852 році більшість справ про проступки було передано на розгляд органів поліції.

Кримінально-процесуальний кодекс 1853 року суперечив основним буржуазно-демократичним принципам суду і в 1869 році його було доповнено законом про суди присяжних, а в 1873 році був затверджений новий кримінально-процесуальний кодекс, який діяв з незначними змінами аж до розпаду Австро-Угорщини. Кодекс цей складався з 27 розділів, 494 статей; він встановив усність і гласність процесу, допускав участь "громадськості" (мається на увазі суд присяжних) в розгляді тяжких злочинів і проводив ідею вільної оцінки доказів щодо внутрішнього переконання суддів. У 1912 році був введений в дію військовий кримінально-процесуальний кодекс.

Таким чином, австрійське законодавство, яке діяло у Галичині, незважаючи на деякі середньовічні пережитки, відповідало інтересам австрійської влади. За його допомогою австрійський уряд через відповідні органи державного апарату і насамперед, суд та прокуратуру обмежував, а іноді порушував права галицьких українців, які проти своєї волі перебували у складі Австрії, а відтак Австро-Угорщини. Це зумовило полонізацію українського населення, переривало процес економічного, культурного і правового розвитку України.

#### Список використаних джерел та література:

1. Черниловский З.М. Главные кодификации буржуазного гражданского права XIX в. // Очерки кодификации и новеллизации буржуазного гражданского права. – М., 1983. – С.16–20.

2. Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.). – Львів, 1966. – 67 с.
3. Історія держави і права України: Підручник. – У 2 т. / За ред. В.Я.Тация, А.Й.Рогожина. – Т.1. – К., 2000. – 648 с.
4. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2 т.: Навч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Д.Гончаренка. – Вид. 2-ге перероб. і доп.: Т.1. – К., 2000. – 472 с.

Худоба Н.В. Кодифікація Австрійського права и особенности ее применения в Галичине (1772–1918 гг.).

Статья была посвящена вопросу кодификации Австрійського законодательства и ее применению в Галичине (1772–1918 гг.). Проанализированы кодексы Австрійського права, которые действовали в Галичине.

Ключевые слова: Кодифікація, австрійське право, применение права.

Khydoba N.V. Austrian law codification and it's application peculiarities in Galychyna (1772–1918).

The article is dedicated to the question of Austrian legislation codification and its application in Galychyna. Austrian law codes, which functioned in Galychyna were analyzed.

Key words: codification, austrian law, application of the law.

Надійшла до редакції 12.11.2007 р.